

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
відділ джерелознавства новітньої історії України,
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України
(Київ, Україна), sebta@ukr.net

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,
проект «Релігійне знання в ранньомодерній Європі (800–1800 pp.)»
(Тюбінген, Німеччина), nsinkevych7@gmail.com

ПІДТВЕРДЖУВАЛЬНА ГРАМОТА ПЕТРА I 1708 р. ЩОДО ПОСТАВЛЕННЯ НА КИЇВСЬКУ МИТРОПОЛІЮ ЙОАСАФА (КРОКОВСЬКОГО): ІСТОРІЯ, ПРОВЕНІЄНЦІЯ ТА ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТА

Розглядається історія видачі підтверджувальної грамоти Петра I щодо поставлення митрополита Йоасафа (Кроковського), яка була вивезена з Києва під час Другої світової війни й з 1958 р. знаходиться у власності Тюбінгенського університету ім. Ебергарда Карла. Досліджується провенієнція цієї та інших грамот, котрі зберігалися в ризниці київського Софійського собору, їх повоєнна доля. Уперше публікується повний текст документа. Це була остання царська грамота вільнообраному київському митрополитові, яка підтверджувала права і привілеї, надані перед цим Гедеонові (Четвертинському; 1686 р.) та Варлаамові (Ясинському; 1691 р.), а також підтверджувала статус Київської митрополії як «тершоначальної» серед усіх митрополій Московського патріархату. Суттєво обмежувалася канонічна територія київського митрополита в порівнянні з 1686 р. Із-під його юрисдикції вилучалися Чернігівська архієпископія й Києво-Печерський монастир, залишалися натомість Київська та Переяславська єпархії, а також Глухівська, Борзнянська, Конотопська протопопії, що належали колись чернігівському архієпископові. Грамота зберігалася в ризниці Софії Київської. У 1922 р. у складі вже бібліотеки Києво-Софійського собору її було передано до ВУАН, а 1931 р. документ опинився у відділі рукописів Всенародної бібліотеки України (нині Національна бібліотека України ім. В.Вернадського). У жовтні 1941 р. вилучена, імовірно, службовцями зондеркоманди Кюнсберга. Разом із пам'яткою зникли щонайменше ще 24 грамоти, які походили з ризниці Софійського собору (нині місце їх зберігання невідоме).

Ключові слова: підтверджувальна грамота, Петро I, Йоасаф (Кроковський), Київська митрополія, провенієнція, Софійський собор, культурні цінності.

Підтверджувальна грамота Петра I 1708 р. щодо поставлення Йоасафа (Кроковського) на Київську митрополію, яка нині перебуває у власності Тюбінгенського університету ім. Ебергарда Карла (земля Баден-Вюртемберг, Німеччина), уже була об'єктом нашого дослідження. Не так давно у співавторстві з німецькими колегами майже одночасно вийшли статті про її походження, значення й історію появи в Німеччині¹.

¹ Kucher K., Kuhr-Korolev C., Sebta T., Sinkevych N. Kriegsbeute in Tübingen: Eine Urkunde Peters des Großen, Seilschaften der Osteuropaforscher und die Restitution // Osteuropa. –

Було встановлено, що походила грамота з ризниці Софійського собору. У 1825 р. її опублікував київський митрополит та історик Євгеній (Болховітінов; 1767–1837 рр.)². У 1922 р. у складі вже бібліотеки Києво-Софійського собору передана Всеукраїнській академії наук (ВУАН). У 1931 р. у складі рукописів названої книгозбірні, із 1925 р. філії Всенародної бібліотеки України (ВБУ; нині Національна бібліотека України ім. В.Вернадського, НБУВ), перевезена до відділу рукописів ВБУ в нову будівлю по вул. Короленка (нині Володимирська), 58 а, де й зберігалася серед незаінвентаризованих документів до початку німецько-радянської війни³. Автори дійшли висновку, що, найімовірніше, із бібліотеки грамоту вилучили службовці зондеркоманди Кюнсберга у жовтні 1941 р. і приблизно тоді ж її вивезли з Києва⁴. У 1958 р. документ у невідомої особи придбав директор Інституту історії та регіональних студій Східної Європи при Тюбінгенському університеті проф. В.Маркерт (1905–1965 рр.)⁵. В інститутській бібліотеці вона перебувала до 2016 р. Того ж року на підставі детального звіту німецько-української групи науковців про історичне значення і провенієнцію (походження) грамоти міністерка науки, досліджень та мистецтва землі Баден-Вюртемберг Т.Бауер ухвалила рішення про її реституцію⁶. На сьогодні документ поки що зберігається в архіві Тюбінгенського університету.

Удруге звернутися до теми нас спонукала потреба сучасного повного видання джерела, оскільки в публікації Є.Болховітінова є лакуни (до того ж помилкове датування 1709 р.). Грамота Петра I – важливий документ з історії неканонічного підпорядкування Київської митрополії Московській патріархії, що не обмежувалося 1686-м роком⁷. До цього московські кола вели тривалий підготовчий процес, спрямований на створення умов для здійснення цього акту, а потім був період утримання у своїх руках Київської митрополії, аби вона не повернулася під юрисдикцію Вселенського патріархату, про що свідчить грамота. На момент її видачі, 1708 р., московські предстоятель і цар усе ще мали побоювання щодо можливої втрати митрополії. Тому нині, в очікуванні автокефалії православної помісної церкви в Україні, опублікований без купюр документ заповнить ще одну прогалину в історії незаконного

2016. – №11/12. – С.149–167; *Кур-Корольов К., Кухер К., Себта Т., Сінкевич Н.* Трофеї війни: історія вивезеної з Києва грамоти Петра I та німецькі студії Східної Європи до і після 1945 р. // *Бібліотечний вісник*. – 2017. – №1 (237). – С.39–54.

² *Болховітінов Е.* Описание Киево-Софийского собора и Киевской иерархии. – К., 1825. – Отд.2. – С.175–180.

³ *Кур-Корольов К., Кухер К., Себта Т., Сінкевич Н.* Трофеї війни... – С.44.

⁴ Там само. – С.46–47.

⁵ Там само. – С.47–48.

⁶ Там само. – С.49.

⁷ Див.: Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском, подольском и волыньском генерал-губернаторе (далі – АЮЗР). – Ч.1. – Т.V: Акты, относящиеся к делу о подчинении Киевской митрополитии Московскому патриархату (1620–1694). – К., 1872; *Власовский І.Ф.* Нарис історії Української православної церкви. – Т.2 (XVII ст.). – Нью-Йорк; К., 1990; *Полонська-Василенко Н.* Історичні підвалини УАПЦ. – Мюнхен, 1964. – С.61–93; *Шевченко О.М.* Про підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату наприкінці XVII ст. // *Український історичний журнал*. – 1994. – №1. – С.54–61.

підпорядкування Київської митрополії Московській патріархії, що розтягнулося на кілька десятиліть. І, нарешті, останньою причиною, що спонукала нас ще раз звернутися до теми грамоти, зокрема її провенієнції та повоєнної долі, стала необхідність дослідження долі інших документів, котрі також походили з ризниці Києво-Софійського собору.

Отже основні завдання цього матеріалу: 1) введення в науковий обіг повного, без купюр, тексту грамоти 1708 р.; 2) детальне висвітлення, у порівнянні з попередньою публікацією⁸, передумов видання документа та його історичного значення; 3) дослідження провенієнції цієї й інших грамот із ризниці Софійського собору, їх повоєнної долі.

Передумови видання грамоти

Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. церква в Україні переживала переломні події. У 1686 р. відбулося офіційне перепідпорядкування Київської митрополії Московській патріархії. Проте позиція останньої серед українського кліру й політичної еліти була доволі хиткою. Не хотів поривати зв'язків із Києвом і Константинополем. У листі від 9 травня 1686 р. до гетьмана І.Самойловича патріарх Діонісій закликав його за будь-якої потреби у церковних справах звертатися до Константинополя, чим підкреслював збереження своєї юрисдикції над Києвом⁹.

Після приєднання до Москви канонічні права Київської митрополії поступово, але неухильно, урізалися. У 1688 р. митрополитові було офіційно заборонено йменуватися ієрархом «всія Русі», натомість у титулатурі залишено тільки «Малу Русь»¹⁰. Скорочувалася й канонічна територія Київської митрополії. На 1686 р. вона нараховувала 6 епархій: Київська митрополіа (куди входила значна частина білоруських земель), Білоруська (колишня Могильовсько-Мстиславська), Луцька, Львівська, Перемишльська, Чернігівська. Фактично всі ці епархії, окрім митрополіа та Чернігівської, знаходилися на теренах Правобережної України, що за Андрусівським договором 1667 р. контролювалися Річчю Посполитою. Духівництво й миряни цих епархій поступово приймали унію з Римом, підписану на церковному соборі в Бересті 1596 р. До кінця XVII ст. вірною православ'ю залишалася тільки Могильовська епархія, котра, однак, не мала свого єпископа, і з 1686 р. керувалася фактично московським патріархом¹¹. На Лівобережжі з-під канонічної влади київського митрополита вийшла епархія Чернігівська. Ще в 1667 р. тамтешньому архієреєві Лазареві (Барановичу) три патріархи (александрійський, антиохійський, московський) надали титул архієпископа¹²,

⁸ Див. прим.1.

⁹ Лурье В.М. (игумен Григорий). Русское православие между Киевом и Москвой: Очерк истории русской православной традиции между XV и XX вв. – Москва, 2009. – С.203.

¹⁰ Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В.Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф.312. – Спр.430. – Арк.119–120.

¹¹ Полонська-Василенко Н. Українська православна церква після Переяславської угоди // Релігія в житті українського народу. – Мюнхен; Рим; Прага, 1966. – С.154.

¹² АЮЗР. – Ч.1. – Т.V. – К., 1872. – Док.ІІ. – С.9–11.

проти чого виступив митрополит Гедеон (Святополк-Четвертинський). Після цього Л.Баранович звернувся до царів Петра та Івана, патріарха Йоакима з проханням перепідпорядкувати його єпархію безпосередньо владі московського предстоятеля. 24 червня 1688 р. це й було здійснено відповідною царською грамотою. Із цього часу архієпископів на Чернігівську кафедру ставили винятково в Москві. Подібною була й ситуація з Києво-Печерською лаврою. Тодішній архімандрит Варлаам (Ясинський) звернувся до царя, прохаючи затвердити ставропігію – незалежність від влади київського митрополита. Привезені в Москву 18 січня 1688 р. лаврські чолобитні було прийнято і 31 травня 1688 р. монастир одержав відповідну грамоту. Таким чином, в юрисдикції київського митрополита де-факто не залишилося жодного архієрея¹³. Посилювався контроль і над вибором митрополитів. Адресат документа, Йоасаф, став останнім вільнообраним собором київським ієрархом (1708–1718 рр.).

Йоасаф (Кроковський)

Олександр (чернече ім'я – Йоасаф) Кроковський народився 1651 р., очевидно на Правобережжі. Навчався спершу в Київській академії (до 1670 р.), а потім продовжив освіту в Римі, у колегії св. Афанасія. Тут він перейшов в унію, однак згодом повернувся у православ'я¹⁴ і прийняв чернецтво в київському Пустинно-Микільському монастирі¹⁵. Із 1683 р. викладав риторику й філософію в Києво-Могилянській колегії, а 1693 р. став її ректором. Тут уславився своєю прихильністю до теорії М.Коперника та відходом від традиційного аристотелізму¹⁶.

Паралельно був ігуменом київських Братського (1693–1697 рр.), Пустинно-Микільського (1689–1697 рр.) монастирів. У 1697 р. обраний киево-печерським архімандритом, що підтверджено царською грамотою від 12 червня 1697 р.¹⁷ Перебуваючи на цій посаді до 1708 р., він особливо опікувався лаврським книгодрукуванням. Заснована 1615 р., довгий час монастирська друкарня залишалася єдиною в Києві. Під його керівництвом вона отримала нове приміщення, було видано понад 40 назв книжок. Йоасаф користувався покровительством гетьмана І.Мазепи (1639–1709 рр.), завдяки фінансовій підтримці якого лавру вдалося суттєво розбудувати – на її території з'явилися нові храми й оборонні мурі.

Після смерті Варлаама (Ясинського) 19 жовтня 1707 р. вільним голосуванням духівництва Київської митрополії Йоасафа обрали митрополитом і

¹³ Власовський І.Ф. Нарис історії Української православної церкви. – Т.2. – С.13–15.

¹⁴ Ластовский В.В. Иоасаф [Кроковский] // Православная энциклопедия. – Т.25. – Москва, 2011. – С.194–196.

¹⁵ Про це повідомляє напис на його портреті першої половини XVIII ст. (див.: Український портрет XVI–XVIII ст. – К., 2006. – С.173).

¹⁶ Матвійшин Я. Ідеї Коперника в Україні // Українське небо: Студії над історією астрономії в Україні. – Л., 2014. – С.400–402.

¹⁷ Каталог колекції документів Київської археографічної комісії 1369–1899. – К., 1971. – С.86.

за поданням гетьмана його затвердив цар Петро I. Висвячений собором російських ієрархів у Москві 15 серпня 1708 р.

На честь повернення Йоасафа до Києва в митрополичій гідності та його інтронізації студенти Києво-Могилянської академії підготували панегірики. Один із них – «*Insigne Honorum in Gentilitio Krokowscians Tentorio Illustrissimo ac Reverendissimo in Christo Patri Joasapho Krokowski, Kijovensi, Haliciensis etc. Metropolitae Solium septem sapientiae Sophiae columnis erectum ad Deum et ornamentum ejusdem Illustrissimi Nominis necnon singular incrementum Neoexortii Honoris in Primo Cathedrae in quodam inter publicos archiprasulae inaugurationis Plausus ad Triumphos rudi Minervae*» – належав перу І.Нарольського. Як впливає вже з самої назви твору, автор звеличував мудрість Йоасафа, чий трон покоїться на 7 стовпах святої Софії. Тут важко не пригадати храмову ікону Святософійської кафедри, де зображено Пресвяту Богородицю з немовлям, яка стоїть під 7-стовпною сінню на серпоподібному Місяці, під яким амвон із 7 сходинками. Ця ікона й понині знаходиться в іконостасі, спорудженому митрополитом Рафаїлом (Заборовським)¹⁸.

Панегірики рясніють цитатами з античних класиків та алегоріями небесних світил. Нагадаємо, що астрологічне знання в ренесансній і ранньомодерній Європі було тісно переплетене з астрономічним. Традиційно астрономія викладалася у класі філософії, і згодом вона стала доволі популярною дисципліною в Києво-Могилянському колеґіумі¹⁹. Клас філософії провадив Йоасаф. У панегіриках мистецьки обігрувалася його прихильність до коперніканства й геліоцентризму²⁰. Наставника змальовано як чудового викладача, що навчав учнів мистецтвам, побожності та численним чеснотам²¹.

Йоасафа (Кроковського) звеличували як митрополита, вільно обраного голосами всіх людей та єпископів «своєї нації» («*suo natione*»)²², а процедуру його зведення на престол порівнювали з інтронізацією британських монархів²³. Значення храму Св. Софії, що мав стати резиденцією майбутнього митрополита, поширюється на весь руський світ («*Rossiaco Orbi*»)²⁴, писали панегіристи. Дуже цікаве обігрування нової, «зредукованої» титулатури київського митрополита: незважаючи на слово «Мала» в титулі, у Русі множаться удачі долі, підтвердженням чому стали «золоті часи» митрополитів Гедеона (Четвертинського) й Варлаама (Ясинського)²⁵. Цікаво, у панегіриках возвеличувалися тільки троє попередників Йоасафа: Петро (Могила), Гедеон

¹⁸ Нікітенко Н.М. Головний іконостас Софії Київської як історико-культурний феномен // Пам'ятки України. – 2007. – №1. – С.33.

¹⁹ Шелухін В. Астрономія в могилянській академічній традиції XVII–XVIII ст.: від езотерико-синкретичної до раціонально-емпіричної моделі мислення // Українське небо: Студії над історією астрономії в Україні. – С.436–454.

²⁰ Львівська національна наукова бібліотека ім. В.Стефаніка НАН України. – Відділ рукописів. – Ф.4. – Оп.1. – Спр.851. – Арк.3–3 зв.

²¹ Там само. – Арк.9 зв.

²² Там само. – Арк.13.

²³ Там само. – Арк.13–14.

²⁴ Там само. – Арк.20 зв.

²⁵ Там само. – Арк.5–5 зв.

(Четвертинський), Варлаам (Ясинський). Упадає у вічі, що у цьому списку пропущено постать митрополита Сильвестра (Косова)²⁶.

Ці самі чесноти – мудрість, освіченість і добродійність на користь київських храмів та Києво-Могилянського колегіуму – підкреслювалися і в написі-похвалі на портреті Йоасафа (Кроковського) першої половини XVIII ст., що нині зберігається в Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику²⁷.

У жовтні 1708 р. митрополит був ознайомлений із планами гетьмана І.Мазепи вступити в коаліцію зі шведським королем Карлом XII проти Петра I. Після розкриття цих планів Москвою, 12 листопада того ж року у Глухові Йоасафа змусили взяти участь у процедурі проголошення церковної анафемі своєму колишньому покровителю²⁸. Він оприлюднив послання, в якому закликав паству до відданості цареві. Під час приїзду останнього до Києва в липні 1709 р. Йоасаф вітав монарха у Софійському соборі²⁹. 29 січня 1710 р. йому було видано грамоту на митрополичі землеволодіння³⁰.

Йоасаф (Кроковський) відомий своєю активністю на користь київських храмів. Зокрема він спорудив вівтар у дерев'яній трапезній Михайлівського Золотоверхого монастиря, а можливо й саму трапезну³¹. У кафедральному соборі Св. Софії за його часів було здійснено розпис із зображенням вселенських соборів³². Також він автор акафісту на честь святої великомучениці Варвари, який постановив читати щовівторка³³.

Активну діяльність, однак, було несподівано перервано. У 1718 р. виявили факт таємного листування митрополита Йоасафа з царевичем Олексієм (1690–1718 рр.), підозрюваним у підготовці державного перевороту. Окрім того, його звинуватили у скликанні опозиційного щодо Петра I собору українських ієрархів. Київського митрополита викликали на допит до Санкт-Петербурга, однак дорогою він помер у Твері 1 липня 1718 р. у віці 67 років³⁴. Показово, що після смерті Йоасафа Київська митрополія чотири роки була вакантною, а його наступник Варлаам (Ванатович; 1680–1730 рр.) іменувався вже не митрополитом, а просто архієпископом.

Історичне значення грамоти

Документ із підтвердженням поставлення на митрополію, що був виданий Йоасафові 14 вересня 1708 р., – остання царська грамота вільнообраному київському митрополитові. Вона виконана на пергаменті, титули й рамка яскраво ілюстровані, вимальовані золотом. До неї підвішена царська

²⁶ Там само. – Арк.17.

²⁷ Див.: Український портрет XVI–XVIII ст. – С.173.

²⁸ Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури. – К., 2005. – С.95–96.

²⁹ Нікітенко Н. Бароко Софії Київської. – К., 2015. – С.142.

³⁰ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.184–190.

³¹ Рудюк Д., Клос В. Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир. – К., 2013. – С.87.

³² Нікітенко Н. Бароко Софії Київської. – С.124–126.

³³ Рудюк Д., Клос В. Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир. – С.126.

³⁴ Йоасаф Кроковский, митрополит киевский, галицкий и Малыя России (1708–1718 гг.) // Киевские епархиальные ведомости. – 1905. – №51. – Часть неофиц. – С.1296–1304.

печатка середнього розміру, що знаходилася у срібному позолоченому футлярі. На зворотному боці документа міститься інформація про писців.

Київському митрополиту підтверджувалися права і привілеї, надані його попередникам у 1686 і 1691 рр. Підтверджувався також статус митрополії як «першоначальної» серед усіх, що належать Московському патріархатові. У такий спосіб за Києвом визнавалася його першочергова роль у процесі християнізації Русі. Однак, згідно з документом, канонічна територія київського митрополита суттєво обмежувалася в порівнянні з 1686 р. Із-під юрисдикції митрополії (кілька разів її названо просто єпархією) вилучалися Чернігівська архієпископія й Києво-Печерський монастир (31 травня 1688 р. він отримав підтвердження права на ставропігію) як такі, що «ніколи київському митрополиту не належали», а волею вселенських патріархів були передані Москві. Належність лаври й Чернігівського архієпископства до митрополичої влади згідно з грамотою Гедеону (Четвертинському) пояснюється тим, що цей документ писався ще до чолобитних Лазаря (Барановича) та Варлаама (Ясинського). Під юрисдикцією київського митрополита залишалися Переяславська єпархія, утворена 1700 р., а також Глухівська, Борзнянська та Конотопська протопопії, котрі хибно, як підкреслювалося у грамоті, Діонісій (Балабан) передав архієпископові чернігівському, а 1691 р. їх було повернуто митрополитові³⁵.

У грамоті підкреслювалося перебування київського митрополита під владою московського патріарха:

«А йому, богомольцеві нашому, преосвященному Йоасафові, митрополитові київському й галицькому, і Малої Росії, і після нього будучим митрополитам київським з усім причтом духовним малоросійського народу бути надалі під благословенням і в послуху святійшому та всеблаженнішому московського й усієї Росії, і всіх північних країн патріарха навіки невідступно згідного з його обітницею, яку він учинив із підписом своєї руки при поставленні його на престол київських митрополитів у соборній та апостольській церкві Пресвятої Владичиці нашої Богородиці чесного і славного її Успіння, не відлучаючись під благословення й поради вселенських патріархів».

Заборона звертатися до вселенського (константинопольського) патріарха у самому документі, як і під час присяги, свідчила про те, що в Москві доволі сильними були побоювання щодо повернення Київської митрополії під владу Константинополя. Ці підозри не були безпідставними. У конституції П. Орлика 1710 р. читаємо про наміри утвердити єдину православну церкву «під послухом святійшого апостольського трону константинопольського»³⁶. Очевидно, плани повернення Київської митрополії під омофор Константинополя у середовищі київського духовництва початку XVIII ст. були досить поширеними.

³⁵ Музичук О.В. Нове надходження в ЦДІАК України // Архіви України. – 1995. – №1/3. – С.77.

³⁶ Вовк О.В. Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія // Там само. – 2010. – №3/4. – С.158.

Ще одним важливим моментом, на якому наголошувалося в документі, була загроза православ'ю з боку закордонних ворогів та уніатів. Очевидно, тут йшлося не тільки про перехід на унію правобережних епархій, а і про підозри у прокатолицьких поглядах усіх ієрархів Київської митрополії. Церковні реформи, започатковані в Москві патріархом Никоном (1652–1658 рр.) і продовжені царем Олексієм Михайловичем (1645–1676 рр.) потребували великої кількості освіченого духовництва. Поряд із греками це були вихідці з Київської митрополії, передусім Симеон (Полоцький). Однак «анти-латинська» реакція, яку очолив спершу патріарх Йоаким (1674–1690 рр.), а згодом – Адріан (1690–1700 рр.) та грецькі богослови брати Ліхуди, поклала край теологічним впливам Києва на московське богослов'я. Йоаким піддавав суворому критичному аналізу українську релігійну літературу. На його думку, саме від цих книг розпочалося ширення ересей у Москві. На Московському соборі 1690 р. було засуджено не тільки погляди Симеона, а й київських авторів ранішого періоду – Сильвестра (Косова), Петра (Могила) та ін. Окрім того, затаврували як нібито неправославні значну кількість лаврських видань³⁷. Невідомо, чи знали про уніатське минуле Йоасафа (Кроковського) в Москві, однак достатньо було його навчання за кордоном.

Грамота на поставлення митрополита Йоасафа – дуже цікаве історичне джерело, де відображено цілу низку актуальних для Київської митрополії проблем, насамперед можливий вихід її з-під юрисдикції Московського патріархату, що було актуальним питанням на початку XVIII ст. Документ також додає кілька цікавих рис до портрету Йоасафа – особи, історичній ролі якої було присвячено дотепер надто мало уваги.

Упродовж двох століть разом з іншими цінними документами грамота 1708 р. зберігалася в ризниці Києво-Софійського собору. У 1825 р. її опублікував митрополит Євгеній (Болховітінов)³⁸. Щоправда, він помилково датував джерело 1709 р., випускаючи з поля зору вересневий стиль і переводячи дату 14 вересня 7217 р. від створення світу у 14 вересня 1709 р. від Різдва Христового. Натомість оригінал містить датування 1708 р., що цілком логічно вписується у загальний хід подій: 1709 р. над Йоасафом уже тяжіли підозри щодо участі у «змові» І.Мазепи, – тому навряд чи він би отримав грамоту на митрополію. Окрім того, Є.Болховітінов пропустив частину цитованого вище тексту, де йшлося про присягу Йоасафа (Кроковського) не звертатися до вселенських патріархів³⁹. Копія грамоти початку XIX ст., що зберігається в Інституті рукопису НБУВ⁴⁰, теж не містить цього фрагменту, і теж хибно датована. Очевидно, за посередництва цієї копії Є.Болховітінов і здійснював публікацію документа. Однак він перед цим звіряв текст з оригіналом. Про це свідчить відсутність орфографічних помилок, допущених копіїстом (наприклад, «Игоріевскимъ» замість «Юрьевскимъ» – див. нижче текст документа). А отже, напрошується висновок, що уривок про неповернення до

³⁷ Лурье В.М. (игумен Григорий). Русское православие... – С.235–249.

³⁸ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.175–180.

³⁹ Там же. – С.179.

⁴⁰ ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2314. – Арк.1–10.

Константинополя Є.Болховітінов опустив свідомо – він явно не хотів зачіпати дражливу тему перепідпорядкування Київської митрополії Москві.

Таким чином, віднайдення оригіналу грамоти дає нові можливості для дослідження важливого перехідного етапу в історії Київської митрополії й українських земель загалом. Це цінна пам'ятка з історії політичних і церковних взаємовідносин Києва та Москви, яка до сьогодні вважалася втраченою. Активно дискутоване нині у церковних і світських колах питання про створення єдиної помісної української церкви робить віднайдену грамоту надзвичайно актуальною.

Провенієнція й повоєнна доля грамоти та інших документів із ризниці Києво-Софійського собору

Грамота Петра I, видана митрополитові Йоасафу (Кроковському) 14 вересня 1708 р., зберігалася в ризниці Києво-Софійського собору під №3, про що свідчить опис 1802 р.⁴¹ Усього тут налічувалося 37 одиниць зберігання, із них 33 грамоти за 1680–1751 рр., 1 квитанція Казенної палати 1786 р. про приймання «высокомонарших грамот[,] гетманских универсалов и других крепостей на монастырские вотчины служащ[и]х», 1 білет Державного позикового банку 1794 р. на капітал у сумі 15 тис. руб., що належав Києво-Софійському архієрейському дому, 1 пакет «высочайших писем» за 1784 р., запечатаний митрополитом Самуїлом (Миславським), та 1 скринька листів того ж роду, запечатана 4 березня 1791 р.⁴²

На підставі опису ризниці Києво-Софійського собору від 1802 р. було складено перелік грамот (див. табл. нижче), до якого додано ще 6 одиниць, котрі за даними Є.Болховітінова в 1825 р. також зберігалися в ризниці собору (див. табл.: №34–39). Імовірно, це були ті грамоти, що на момент укладання опису 1802 р. зберігалися в Казенній палаті. Після болховітіновської публікації грамота та інші документи з ризниці собору в описах і каталогах більше не згадувалися⁴³. Вони взагалі не описувалися при проведенні опису ризниці 1832 р.⁴⁴ Пізніші описи її не збереглися. Про всяк випадок було перевірено каталог рукописів Києво-Софійської бібліотеки 1850 р.⁴⁵, котра, як і ризниця, містилася у самому соборі, та опис її рукописів М.Петрова 1904 р.⁴⁶ Тут відповідні грамоти також не значилися.

Згадка про грамоти з ризниці Києво-Софійського собору вперше з'явилася у ХХ ст. у зв'язку з організацією у грудні 1922 р. на базі бібліотеки собору

⁴¹ Там само. – Ф.І. – Од.зб.2451. – Арк.78.

⁴² Там само. – Арк.78–79 зв.

⁴³ Виняток хіба що становила грамота (ймовірно копія) патріарха константинопольського Діонісія царям Іванові й Петрові та царівні Софії про «уступку» Київської митрополії Московській патріархії від червня 1686 р. (див.: *Болховитинов Е.* Описание Киево-Софийского... – С.110–113). Удруге її було видано 1872 р. Тимчасовою комісією для розбору давніх актів (див.: АЮЗР. – Ч.1. – Т.V. – Док.ХЛІІ. – С.177–182), утім місце її зберігання в публікації не зазначалося.

⁴⁴ ІР НБУВ. – Ф.І. – Од.зб.2454.

⁴⁵ Там само. – Ф.233. – Од.зб.17.

⁴⁶ *Петров Н.И.* Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. – Вып.3: Библиотека Киево-Софийского собора. – Москва, 1904.

Києво-Софійської книгозбірні ВУАН. В акті передачі бібліотеки Софійського собору від Ф.Мороза, уповноваженого ВУАН у справі догляду за бібліотеками, В.Павелку, молодшому бібліотекареві Києво-Софійської книгозбірні ВУАН від 20 грудня 1922 р. серед незаінвентаризованих документів перелічувалися грамоти, що колись зберігалися в ризниці собору⁴⁷. Через два роки за постановою Управи ВУАН від 14 лютого 1925 р. Києво-Софійську книгозбірню було передано Всенародній бібліотеці України⁴⁸. Вона стала Софійською філією ВБУ й залишалася в напівзаконсервованому стані у Софійському соборі до 1931 р.

У червні 1931 р. Софійську книгозбірню з собору перевезли в нову будівлю ВБУ по вул. Короленка (нині Володимирська), 58а, зведену 1929 р. Зібрання розподілили між відділами ВБУ. До відділу рукописів, який займав праве крило другого поверху нової будівлі⁴⁹, 10 червня 1931 р. надійшли рукописні зібрання Софійської бібліотеки⁵⁰. Усього їх налічувалося з пізнішими надходженнями близько 800 одиниць⁵¹. При цьому, згідно з актом передачі від 10 червня 1931 р., відділ рукописів отримав 115 незаінвентаризованих рукописів і 116 незаінвентаризованих грамот, малюнків, листів та інших документів⁵². Серед останніх значилися і грамоти, що походили з ризниці Києво-Софійського собору. 31 травня та 2 червня 1931 р. до робочого опису, який мав заголовок «Документи, малюнки, рисунки тощо», написаного на аркушах паперу приблизно формату А4 й А5, їх простим олівцем нашвидкуруч вніс співробітник відділу рукописів ВБУ М.Геппенер⁵³. Цей робочий інвентарний опис свого часу було вкладено в каталог рукописів Києво-Софійської бібліотеки 1850 р. У цьому каталозі останнім ішов важливий для нашого дослідження запис у вигляді приписки простим олівцем: «Грамоти та малюнки – див. в скрині в кімн. №4»⁵⁴. На нашу думку, саме у цій дубовій, окутій залізом скрині, яка раніше належала Софійській бібліотеці⁵⁵, і пролежали незаінвентаризованими до початку німецько-радянської війни грамоти з колишньої ризниці Софійського собору. Те, що вони були незаінвентаризованими, свідчить той факт, що деякі з них було внесено в інвентарі лише на початку 2010-х рр.⁵⁶

Грамоти, проте, мали інвентарні номери ризниці Києво-Софійського собору. Під цими номерами (від 1 до 33) вони були внесені до опису 1802 р. номери ж було проставлено на звороті самих грамот, вірніше на аркуші, підшитому до звороту⁵⁷. До кожної грамоти зі зворотного боку на всю її ширину й довжину

⁴⁷ ІР НБУВ. – Ф.432. – Оп.1. – Од.зб.40. – Арк.29–35.

⁴⁸ Архів НБУВ. – Оп.1. – Спр.371. – Арк.19.

⁴⁹ ІР НБУВ. – Ф.285. – Оп.1. – Од.зб.1924. – Арк.40.

⁵⁰ Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського: Путівник. – К., 2015. – С.133.

⁵¹ ІР НБУВ. – Ф.285. – Оп.1. – Од.зб.1924. – Арк.50.

⁵² Там само. – Ф.432. – Оп.1. – Од.зб.42. – Арк.79.

⁵³ Там само. – Арк.77, 77Г зв. – 77Д зв.

⁵⁴ Там само. – Ф.233. – Од.зб.17. – Арк.361.

⁵⁵ Там само. – Ф.432. – Оп.1. – Од.зб.42. – Арк.79.

⁵⁶ Там само. – Ф.ХІV. – Од.зб.7174–7177, 7179, 7193.

⁵⁷ Напр., грамота царів Івана, Петра та цариці Софії митрополитові Гедеонові (Четвертинському) від 15 грудня 1685 р. на звороті має №6 (див.: Там само. – Од.зб.7175), під

пришивався знизу аркуш паперу, що, з одного боку, уберігав зворот від забруднення, а з іншого – дозволяв робити на ньому помітки. Тому інвентарний номер писався на цьому аркуші. Наприклад, грамота Петра I митрополитові Варлааму (Ясинському) від 1 квітня 1700 р. внесена до опису 1802 р. під №5⁵⁸. Такий самий номер написаний на аркуші паперу, підшитому до зворотного боку грамоти⁵⁹. Інша грамота – московського патріарха Адріана митрополиту Варлаамові від 26 вересня 1690 р., №10 за описом 1802 р.⁶⁰ – мала колись підшитий зі звороту аркуш паперу, який не зберігся. Він обірваний, на що вказують залишки паперу та нитковий шов. Тому зворот грамоти чистий, не містить ніяких інвентарних номерів, окрім сучасного напису олівцем про її зміст⁶¹.

Так само і грамота, яка нині зберігається в університетському архіві в Тюбінгені, мала колись пришитий зі звороту аркуш паперу, який був обірваний, а нитки шва ретельно видалені, на що вказують маленькі дірочки по нижньому краю документа. Тепер зрозуміло, чому так акуратно було видалено разом із нитками підшитий колись аркуш паперу, – він містив інвентарний номер. Після цієї нехитрої операції документ втратив будь-які вказівки на місце свого походження. А це, своєю чергою, свідчило, що особа, яка це зробила, отримала його незаконним шляхом. Статися це могло за гітлерівської окупації Києва 1941–1943 рр., інакше грамота не могла б опинитися в Німеччині. Факти вилучення з фондів ВБУ (з 1934 р. – Бібліотека АН УРСР) цінних рукописів або документів у період 1931–1941 рр. для продажу за кордон дослідникам поки що невідомі.

Цей висновок підтверджує історія іншої грамоти Петра I, від 1 квітня 1700 р., наданої київському митрополитові Варлаамові (Ясинському), яку за сприяння проф. В.Айхведе й директорки київської філії Інституту Гете графині фон Баудіссін у 1995 р. повернув до Києва один колишній американський солдат. Він виявив її у Відні 1945 р. в будинку, що належав СС, де вона прикрашала стіну в кімнаті, і взяв її собі⁶². Ця грамота також походила з ризниці Києво-Софійського собору й в опису 1802 р. значилася під №5 (тоді як «Тюбінгенська грамота» фігурувала під №3). Вона також була опублікована Є.Болховітіним 1825 р.⁶³ Акт передачі 1922 р. згадував цю грамоту під №200, а відразу після неї – «Тюбінгенську грамоту» (№201)⁶⁴. В опису 1931 р. вони також поряд – документ від 1700 р. записаний під №35, а перед ним – «Тюбінгенська грамота» (№34)⁶⁵. Отже обидва документа належали до одного

цим же номером вона внесена в опис ризниці від 1802 р. Інша грамота царів Івана й Петра Олексійовичів, надана митрополитові Варлаамові (Ясинському) 28 вересня 1690 р., унесена в опис ризниці під №4, на звороті містить кириличну літеру «Д», якою передавалася цифра «4» (див.: Там само. – Од.зб.7177).

⁵⁸ Там само. – Ф.І. – Од.зб.2451. – Арк.78.

⁵⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф.220. – Оп.1. – Спр.690.

⁶⁰ ІР НБУВ. – Ф.І. – Од.зб.2451. – Арк.78 зв.

⁶¹ Там само. – Ф.ХІV. – Од.зб.7176.

⁶² *Музичук О.В.* Нове надходження... – С.77–78. Нині грамота зберігається у: ЦДІАК України. – Ф.220. – Оп.1. – Спр.690.

⁶³ *Болховитинов Е.* Описание Киево-Софийского... – С.149–154.

⁶⁴ ІР НБУВ. – Ф.432. – Оп.1. – Од.зб.40. – Арк.33.

⁶⁵ Там само. – Ф.233. – Спр.17. – Арк.4 зв.

фонду, разом зберігалися й, можна з великою долею вірогідності припустити, вивезли їх так само разом.

Тому було вирішено дослідити долю інших грамот із колишньої ризниці Києво-Софійського собору, порівнявши відомі на сьогодні описи, переліки та інвентарі, в яких вони згадувалися. Ідеться, зокрема, про опис ризниці Києво-Софійського собору 1802 р.⁶⁶, публікацію Є.Болховітінова 1825 р.⁶⁷, акт передачі Києво-Софійської книгозбірні ВУАН від 20 грудня 1922 р.⁶⁸, опис незаінвентаризованих документів Софійської бібліотеки (філії ВБУ) від 31 травня та 2 червня 1931 р. при передачі їх до відділу рукописів ВБУ⁶⁹.

Нижче в таблиці подаємо перелік грамот із ризниці Києво-Софійського собору, укладений на підставі цих документів, з указівкою відомого на сьогодні сучасного місця їх зберігання. До таблиці з актів 1922, 1931 рр. не внесено ті грамоти та документи, які не згадувалися в опису ризниці 1802 р. й публікації Є.Болховітінова 1825 р.

**Грамоти ризниці Софійського собору:
стан наявності від початку ХІХ ст. до сьогодні**

Інв./л. №	Документ	Акт 1922 р.	Акт 1931 р.	Сучасне місце зберігання
<i>За описом ризниці 1802 р.</i>				
1	Грамота синодальна в палітурці під жовтим різнокольоровим штофом преосвященному Арсенієві [Могиллянському] про посвяту його на архієпископа на Переяслав[-Залі]ську єпархію жалувана з привісною срібною скринькою празною та золотими кутасами мало пошкодженими. [Санкт-Петербург, 24 травня] 1745 р.	№206 (без печатки)	№47	ІР НБУВ. – Ф.ХІV. – Од.зб.7193
2	Грамота синодальна в палітурці під золотою парчею преосвященному Тимофіїві [Щербацькому] на митрополію Київську жалувана з привісною у срібній позолоченій скриньці печаткою та золотими кутасами. [Санкт-Петербург, 13 травня] 1748 р. ⁷⁰	№205	№50 (перг., паліт.)	–
3	Грамота государева на пергаменті, жовтуватою тканиною покрита, преосвященному Йоасафові Кроковському на митрополію Київську жалувана з привісною у срібній позолоченій скриньці печаткою та золотими кутасами. [Москва, 14 вересня] 1708 р. ⁷¹	№201	№34	Тюбінгенський університет ім. Ебергарда Карла
4	Грамота государева на пергаменті, червоногарячою тканиною покрита, преосвященному Варлаамові Ясинському про посвяту його на митрополію Київську жалувана з привісною у срібній позолоченій скриньці печаткою та одним золотим кутасом. 7199 [Москва, 28 вересня 1690 р.] ⁷²	№199	№36	ІР НБУВ. – Ф.ХІV. – Од.зб.7177

⁶⁶ ІР НБУВ. – Ф.І. – Од.зб.2451. – Арк.78–79 зв.

⁶⁷ Болховітінов Е. Описание Киево-Софийского...

⁶⁸ ІР НБУВ. – Ф.432. – Оп.1. – Од.зб.40. – Арк.29–35.

⁶⁹ Там само. – Од.зб.42. – Арк.77, 77г зв. – 77д зв.

⁷⁰ Болховітінов Е. Описание Киево-Софийского... – С.193–196.

⁷¹ Там же. – С.175–180.

⁷² Там же. – С.141–147.

5	Грамота государева на пергаменті, червоною тканиною покрита, тому ж преосвященному Варлаамові [Ясинському] про зарахування протопопії Глухівської, Борз[н]єнської, Воронежської й Конотопської до Київської єпархії жалувана з привісною у срібній позолоченій скриньці печаткою. [Москва, 1 квітня] 1700 р.	№200	№35	ЦДІАК України. – Ф.220. – Оп.1. – Спр.690 ⁷³
6	Грамота государева преосвященному Гедеонові князеві Четвертинському про посвяту його на митрополію Київську і про всякі вольності духовні жалувана з привісною у срібній позолоченій скриньці печаткою та золотими кутасами. 7194 [Москва, 15 грудня 1685 р.] ⁷⁴	№204	№33	ІР НБУВ. – Ф.ХІV. – Од.зб.7175
7	Грамота государева на пергаменті, червоною тканиною покрита, преосвященному Захарієві Корниловичу на Переяславську єпархію жалувана з привісною у срібній позолоченій скриньці печаткою та золотими кутасами. [Москва, 4 березня] 1702 р. ⁷⁵	№198 (печатка)	№37 (перг.)	–
8	Грамота государева [на папері] дана преосвященному Захарієві Корниловичу на новозбудований Канівський монастир, з якого повинні законники приїздити по жалування в Москву п'ятого року, з прикладною восковою печаткою. [Москва, 1 січня] 1702 р.	№212 (без печатки)	№31	ІР НБУВ. – Ф.ХІV. – Од.зб.7179
9	Грамота від патріарха Йоакима дана преосвященному Гедеонові Четвертинському про посвячення його на Київську митрополію з привісною восковою без скриньки печаткою. [Москва, 9 грудня] 1685 р. ⁷⁶	№202	№27	–
10	Грамота від патріарха Адріана дана преосвященному Варлаамові Ясинському на митрополію Київську з привісною восковою без скриньки печаткою. [Москва, 26 вересня] 1690 р. ⁷⁷	№203	№32	ІР НБУВ. – Ф.ХІV. – Од.зб.7176
11	Грамота государева дана грецькому єпископові Дамаскіну, щоб вільно приїжджав у Москву у шостому році, жалувана з привісною восковою печаткою без скриньки. 7198 [Москва, 12 грудня 1689 р.] ⁷⁸	№207 (розбита печатка)	№28 [1688 р.]	–
12	Грамота государева дана преосвященному Варлаамові Ясинському про знесення від Трьохсвятительської церкви амбарей з прикладною печаткою. [Москва, 11 липня] 1701 р. ⁷⁹	№171	№73/75/81/83	–
13	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському дана про незаперечення з інших країн приходити в Київську академію навчатися з прикладною печаткою. [Москва, 26 вересня] 1701 р. ⁸⁰	№173 ⁸¹	№73/75/81/83	–

⁷³ Музичук О.В. Нове надходження.. – С.77–78.

⁷⁴ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.87–95.

⁷⁵ Там же. – С.156–160; копія: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2312. – Арк.1–8.

⁷⁶ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.95–103; копія: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2304. – Арк.1–10.

⁷⁷ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.134–141.

⁷⁸ Копія грамоти зберігається в: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2315. – Арк.4 зв. – 7.

⁷⁹ Копія грамоти зберігається: Там само. – Од.зб.2309. – Арк.2–3 зв.

⁸⁰ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.162–163; копія: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2309. – Арк.3 зв. – 5.

⁸¹ В акті від 1922 р. грамоту описано: «Указ Петра I Варл[аамові] Ясинс[ьк]ому 1701 г. о предид[ущих] школах основ[анных] Петр[ом] Могилою» (див.: ІР НБУВ. – Ф.432. – Оп.1. – Од.зб.40. – Арк.32). Митрополит Петро (Могила), окрім Києва, заснував ще школи (колегії) у Вінниці (1634 р.) як філію Києво-Могилянської колегії, перенесена на Волинь у Гощу (1639 р.), та у Кременці (1636 р.).

14	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському про направлення з Київської в Московську академію студентів із прикладною печаткою. [Москва, 18 липня] 1702 р. ⁸²	№168	№76/78	–
15	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському про обрання на Переяславську єпархію достойного мужа єпископом із прикладною печаткою. 7206 [Москва, 11 березня 1698 р.] ⁸³	№165	№82	–
16	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському для того, щоб Межигірського монастиря ігумен і братія в усьому слухалися митрополита київського, із прикладною печаткою. [Москва, 12 лютого] 1703 р. ⁸⁴	№172	№74	–
17	Грамота государева межигірському ігуменові Федосієві з братією про послух в усьому митрополитові київському з прикладною печаткою. [Москва, 12 лютого] 1703 р. ⁸⁵	№166	№80	–
18	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському про обрання в Москву вчителів із прикладною печаткою. [Москва, 11 лютого] 1701 р. ⁸⁶	№164 ⁸⁷	№73/75/81/83	–
19	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському про білого <старця> ⁸⁸ Тарасія з печаткою прикладною. [Москва, 18 грудня] 1701 р. ⁸⁹	–	№73/75/81/83	–
20	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському про білого ігумена Лаврентія з прикладною печаткою. [Москва, 19 вересня] 1702 р. ⁹⁰	№170	№76/78	–
21	Грамота патріарша преосвященному Варлаамові Ясинському про посвяту на Переяславську єпископію Захарія Корниловича з прикладною печаткою. 1700 р.	–	–	–
22	Грамота государева преосвященному Йоасафові Кроковському про обрання чесного мужа на Переяславську єпископію з прикладною печаткою. [Москва, 26 лютого] 1710 р. ⁹⁰	№174	№72/79/?	–
23	Грамота патріарша [Адріана] преосвященному Варлаамові Ясинському, аби прийшлих священників насильно до церков київських не направляти та про інше без печатки. [Москва, 26 квітня] 1699 р. ⁹²	№175	№71	–
24	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ясинському з повідомленням про кончину святійшого патріарха московського Адріана з прикладною печаткою. [Москва, жовтень] 1700 р. ⁹³	№169	№77	–

⁸² Копія грамоти зберігається в: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2309. – Арк.7 зв. – 8 зв.

⁸³ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.155–156; копія: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2311. – Арк.5 зв. – 7.

⁸⁴ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.160–161; копія: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2311. – Арк.2–3 зв.

⁸⁵ Копія грамоти зберігається в: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2311. – Арк.4–5 зв.

⁸⁶ Копія грамоти зберігається: Там само. – Од.зб.2309. – Арк.5–6.

⁸⁷ В акті від 1922 р. грамоту описано: «Указ Петра I на имя митр[ополита] Варлаама Ясинского с присылкой м[о]нах[ов] в Москву 1701 г.» (див.: Там само. – Ф.432. – Оп.1. – Од.зб.40. – Арк.32).

⁸⁸ Вставка вгорі іншим почерком чорною тушшю темнішого відтінку.

⁸⁹ Копія грамоти зберігається в: Там само. – Ф.ІІ. – Од.зб.2309. – Арк.5–7 зв.

⁹⁰ Копія грамоти зберігається: Там само. – Од.зб.2311. – Арк.1–2.

⁹¹ Копія грамоти зберігається: Там само. – Од.зб.2308. – Арк.7–8 зв.

⁹² Копія грамоти зберігається: Там само. – Арк.1–6 зв.

⁹³ Копія грамоти зберігається: Там само. – Од.зб.2309. – Арк.1–2.

25	Грамота государева преосвященному Йоасафові Кроковському про посвяту на Луцьку єпархію Кирила Шумлянського на єпископа з прикладною печаткою. [Санкт-Петербург, 18 листопада] 1710 р. ⁹⁴	№167	№72/79/?	–
26	Грамота государева преосвященному Йоасафові Кроковському про буття Крупицької волості в Київській єпархії. [Москва, 24 лютого] 1710 р. ⁹⁵	№176	№72/79/?	–
27	Указ синодальний у Київську консисторію про зведення цим Синодом в архієпископа київського Новгородської єпархії Тихвінського монастиря архімандрита Варлаама Ванатовича з прикладною печаткою. [15 червня] 1722 р. ⁹⁶	№179	№67	–
28	Грамота государева преосвященному Варлаамові Ванатовичу про поставлення колишнього архімандрита межигірського Арсенія Берла на єпископа могильовського з прикладною печаткою. [Москва, 30 грудня] 1729 р. ⁹⁷	№177	№68/70	–
29	Грамота государева про [видачу митрополитові Йоасафові Кроковському] грошове, хлібне, соляне й млебне жалування. [Москва, 3 вересня] 1708 р. ⁹⁸	–	–	–
30	Указ синодальний преосвященному Варлаамові [Ванатовичу] про буття протопопіям Глухівської, Конопської та Борз[н]енської як і раніше у Київській єпархії з прикладною печаткою. 1726 р.	–	–	–
31	<Грамота> ⁹⁹ Указ государевий преосвященному Варлаамові [Ванатовичу] про призначення в котрий київський монастир монаха Агапія, який вийшов з Єрусалима, на проживання з прикладною печаткою. [Москва, 11 листопада] 1729 р. ¹⁰⁰	№180	№68/70	–
32	Грамота государева преосвященному Тимофієві [Щербацькому] про обрання кандидатів на архімандрита печерського з прикладною печаткою. [Санкт-Петербург, 13 листопада] 1751 р. ¹⁰¹	№163	№84	–
33	Привілей королівський [Яна III] преосвященному Варлаамові Ясинському на ігуменство Києво-Пустинного Микільського монастиря з привісною у жерстяній пушечці печаткою. [Жовква, 31 березня] 1680 р.	№209	№49	ІР НБУВ. – Ф.ХІV. – Од.зб.7174
<i>За публікацією Є.Болховітінова 1825 р.</i>				
[34]	Окружна грамота митрополита Йоа Борецького із запрошенням на Київський помісний собор. Київ, 12 квітня 1629 р. ¹⁰²	–	–	–
[35]	Грамота гетьмана Богдана Хмельницького до патріарха Никона – чолобитна про підтвердження колишніх прав і привілеїв митрополитові Йову Борецькому та про пробачення його. Чигирин, 27 березня 1657 р. ¹⁰³	–	–	–

⁹⁴ Копія грамоти зберігається: Там само. – Од.зб.2308. – Арк.8 зв. – 10.

⁹⁵ Копія грамоти зберігається: Там само. – Арк.10–14.

⁹⁶ Болховітінов Е. Описание Киево-Софийского... – С.191–192; копія: ІР НБУВ. – Ф.П. – Од.зб.2313. – Арк.1–3.

⁹⁷ Копія грамоти зберігається в: ІР НБУВ. – Ф.П. – Од.зб.2313. – Арк.3–5.

⁹⁸ Копія грамоти зберігається: Там само. – Од.зб.2308. – Арк.14–15 зв.

⁹⁹ Вставка вгорі іншим почерком чорною тушшю темнішого відтінку.

¹⁰⁰ Копія грамоти зберігається в: ІР НБУВ. – Ф.П. – Од.зб.2313. – Арк.5–6 зв.

¹⁰¹ Копія грамоти зберігається: Там само. – Арк.7–8 зв.

¹⁰² Болховітінов Е. Описание Киево-Софийского... – С.79–80.

¹⁰³ Там же. – С.80–82; копія: ІР НБУВ. – Ф.П. – Од.зб.2303. – Арк.1–3.

[36]	Грамота царська митрополитові Гедеонові [Четвертинському] з додаванням грамот Діонісія, патріарха константинопольського, та Досифея Єрусалимського про уступку Київської митрополії московському патріаршому престолу. Москва, 4 лютого 1687 р. ¹⁰⁴	–	–	–
[37]	Грамота Діонісія, патріарха константинопольського [царям Іванові й Петрові Олексійовичам і царівні Софії Олексіївні] про уступку Київської митрополії московському патріаршому престолу. Червень 1686 р. ¹⁰⁵	–	–	–
[38]	Універсал гетьмана Івана Мазепи про перетворення домініканського монастиря [в Києві] на православний Петропавлівський. Батурич, січень 1695 р. ¹⁰⁶	№181	№85	–
[39]	Височайший рескрипт государя імператора Олександра I київському митрополитові Серапіонові [Александровському] про дарування Софійському собору на престольних посудин. 12 грудня 1815 р. ¹⁰⁷	№217	№26	–

Бачимо, що 7 грамот (№21, 29–30, 34–37) були вже відсутніми в 1922 р. й, відповідно, у 1931 р. Причому 1922 р. була відсутня ще одна грамота (№19), але вона віднайшлася 1931 р. Отже на 1931 р. у відділі рукописів ВБУ перебували 32 грамоти з різниці Софійського собору з 39 раніше відомих. Але своїми незаповненими клітинками вражає колонка сучасного місця зберігання, що свідчить про втрату цих документів. Щоправда, більшість із них збереглися в копіях, зроблених у першій чверті ХІХ ст. (див. табл.), імовірно у ході підготовки до публікації їх Є.Болховітиновим. Нині відоме місце зберігання тільки 8 грамот із 32. Яка доля решти 24, що походили з різниці Софійського собору, і з 1931 р. перебували у відділі рукописів ВБУ? Чи втрачені вони назавжди?

Говорити про це, можливо, ще зарано. Надію вселяє доля двох документів, що віднайшлися за кордоном. Це, власне, «Тюбінгенська грамота», про яку йдеться у цій статті, та грамота Петра I від 1 квітня 1700 р. митрополитові Варлаамові (Ясинському; див. №5 у табл.), виявлена 1945 р. у Відні й 1995 р. повернута в Україну (див. прим.62). Члени німецько-української групи істориків, які вивчали провенієнцію «Тюбінгенської грамоти», дійшли висновку, що вилучити її з Бібліотеки АН УРСР (до 1934 р. – ВБУ, нині НБУВ), найвірогідніше, могли службовці зондеркоманди Кюнсберга¹⁰⁸,

¹⁰⁴ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.108–110.

¹⁰⁵ Це була, імовірно, копія (див. грамоту №36). Оубл.: Там же. – С.110–113. Публікація з усіма приписками: АЮЗР. – Ч.1. – Т.V. – Док.XLII. – С.177–182.

¹⁰⁶ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.147–149; копія: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2307. – Арк.1–3.

¹⁰⁷ Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.266.

¹⁰⁸ На території СРСР у складі армійських груп «Північ», «Центр», «Південь» діяли, відповідно, три оперативних групи: «Гамбург», «Нюрнберг», «Потсдам». 1 серпня 1941 р. зондеркоманду було включено до ваффен-СС задля вільного пересування в районі оперативних дій. Із 1 серпня 1942 р. вона почала називатися батальйоном ваффен-СС особливих доручень. Як підрозділ МЗС зондеркоманду було розформовано 29 липня 1943 р., а всі вилучені нею матеріали розподілено між нацистськими організаціями та відомствами (див.: Hartung U. Raubzüge in der Sowjetunion: Das Sonderkommando Künsberg 1941–1943. – Bremen, 1997. – 135 S.; *Idem.* Verschleppt und verschollen: Eine Dokumentation deutscher, sowjetischer und amerikanischer Akten zum NS-Kunstraub in der Sowjetunion (1941–1948). – Bremen, 2000. – S.170;

підпорядкованій міністерству закордонних справ Райху. Жодна нацистська організація не мала такого тривалого безконтрольного доступу до академічної книгозбірні, як зондеркоманда. Першочерговим її завданням (створено 1939 р. при МЗС) було збирати матеріали для географічного відомства названого міністерства – мапи, статистичні матеріали, довідники, словники, літературу з геології, геодезії, а також матеріали зовнішньополітичної й господарської діяльності противника.

На території України кількома підрозділами діяла оперативна група «Потсдам» зазначеної зондеркоманди, котра за назвою армійської групи, у тилу якої вона перебувала, мала ще неофіційне найменування «Південь». Її в кількості приблизно 50 осіб сформували у Житомирі, очільник – австрійський славіст, фахівець зі словенської філології унтерштурмфюрер СС доктор В.Паульсен (1913–1987 рр.). За вісім днів до взяття Києва група передислокувалася у Васильків¹⁰⁹. У Київ увійшла якщо не разом, то майже відразу після вступу в місто німецьких військ і вже наприкінці вересня взяла під свій контроль будівлю БАН по вул. Володимирській, 58а¹¹⁰, яку перед тим майже тиждень займала частин вермахту¹¹¹. У приміщенні бібліотеки зондеркоманда працювала без допуску українських співробітників майже три тижні (див. прим.4), в інших сховищах БАН за оцінкою службовців Оперативного штабу райхслайтера А.Розенберга – приблизно два місяці¹¹². За даними співробітника Географічного відомства МЗС доктора Г.П.Козака (1912–1976 рр.), який із середини жовтня 1941 р. працював у складі зондеркоманди в Києві, конфісковані тут матеріали станом на 10 листопада 1941 р. становили 370 ящиків із 50–60 тис. книжок і безліч рулонів карт¹¹³. Усе це походило в основному з чотирьох бібліотек Києва – БАН, Університетської, Інституту геології АН УРСР і Державної історичної. Відомі чотири каталоги конфіскованої радянської літератури з різних галузей народного господарства СРСР, а також геології, гірничої справи¹¹⁴. Немає сумніву, що більшість цих книжок походила з київських бібліотек. Також зберігся машинописний

Heuß A. Die «Beuteorganisation» des Auswärtigen Amtes: Das Sonderkommando Künsberg und der Kulturgutraub in der Sowjetunion // Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte. – 4/1997. – S.535–556).

¹⁰⁹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.3206. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.23; Києво-Печерська Лавра у часи Другої світової війни: Дослідження. Документи / Упор. Т.Себта, Р.Качан. – К., 2016. – С.515–516.

¹¹⁰ Києво-Печерська Лавра у часи... – С.515–516.

¹¹¹ *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського 1941–1964. – К., 2003. – С.37; *Хорошуннова И.* Первый год войны: Киевские записки // Сугупець. – 2001. – №9. – С.62.

¹¹² ЦДАВО України. – Ф.3676. – Оп.1. – Спр.52. – Арк.72; опубл.: Бібліотеки Києва під час нацистської окупації (1941–1943): Дослідження. Анотований покажчик. Публікації документів / Упор. Л.А.Дубровіна, Н.І.Малолетова. – К., 2004. – С.659.

¹¹³ Звіт про роботу в Україні див.: *Kosack H.P.* «Bericht über den Einsatz in der Ukraine», 10.11.1941 // Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes. – R-105182. Див. також: *Hartung U.* Raubzüge in der Sowjetunion... – S.40; *Дубровіна Л., Малолетова Н.* Бібліотеки м. Києва в період нацистської окупації (1941–1943): загальні напрями політики та діяльність окупаційних установ // Бібліотеки Києва під час нацистської окупації... – С.64–65.

¹¹⁴ ЦДАВО України. – Ф.3676. – Оп.1. – Спр.195, 195а, 195б, 195в. До них варто також додати каталог книжок, журналів і газет Російської бібліотеки Географічного відомства МЗС, для якого зондеркоманда також відбирала літературу (див.: Там само. – Спр.193).

перелік (без заголовку) 8 ящиків із книгами, укладений російською та українською мовами¹¹⁵. У переліку останнього ящика кимось із місцевих співробітників зроблено приписку від руки німецькою мовою: «План міста Києва та околиць» («Plan der Stadt Kiew und Umgebung»). За характером спакованої літератури (енциклопедичні словники, статистичні довідники, технічна література, збірники законів і розпоряджень урядів СРСР, УРСР, РРФСР, видання з різних галузей народного господарства) можна зробити висновок, що цей перелік, очевидно, був пов'язаний із вилученням зондеркомандою літератури з БАН. Беручи до уваги названу тематику, грамоти не підпадали під критерії вилучення. Отже їх міг узяти у приватному порядку хтось зі службовців команди, хто розумівся на історичній і мистецькій цінності грамот.

1 листопада 1941 р. контроль за найбільшими київськими бібліотеками перейшов до Оперативного штабу райхсляйтера А.Розенберга¹¹⁶. До роботи у БАН було допущено місцевих співробітників. При цьому бібліотека залишалася в управлінні Київської міської управи. 1 березня 1942 р. вона перейшла у відання генерального комісара Київської генеральної округи¹¹⁷, а 6 червня 1942 р. – під номінальну зверхність райхскомісара України, отримавши назву Центральної бібліотеки райхскомісара України¹¹⁸. Фактично ж управління нею здійснювала адміністрація генерального комісара. Директором з 1 березня 1942 р. було призначено доктора Й.Бенцинга (1904–1981 рр.)¹¹⁹. За рік керівництво Центральною бібліотекою райхскомісара України перебрало на себе Крайове управління архівів, бібліотек і музеїв (КУАБМ). Вона стала називатися Крайовою бібліотекою Києва. Очолив її той самий Й.Бенцинг¹²⁰. В одному зі своїх звітів він зазначав, що оперативна група зондеркоманди ще до нього вивезла звідси багато чого, але при цьому він не мав жодного звіту про здійснену нею роботу та вилучені матеріали¹²¹. Слід зазначити, що за Й.Бенцинга (а він керував установою до самої евакуації у вересні 1943 р.) жодного вилучення з основного фонду бібліотеки не було, за винятком юдаїки з Подільської філії та радянської періодики з газетного сховища БАН, здійсненого службовцями Оперативного штабу райхсляйтера А.Розенберга¹²². Місцеві співробітники залишили про нього згадку як про людину чуйну, неприхильну до нацистської ідеології та політики¹²³.

¹¹⁵ Там само. – Ф.3206. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.40–52.

¹¹⁶ Див. звіт Г.П.Козака про роботу в Україні (прим.113).

¹¹⁷ ЦДАВО України. – Ф.3206. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.54.

¹¹⁸ Там само. – Спр.16. – Арк.461; опубл. в перекладі: Бібліотеки Києва під час нацистської окупації... – С.289.

¹¹⁹ ЦДАВО України. – Ф.3206. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.54; Малолетова Н.І. Діяльність німецького бібліотекаря та книгознавця Йозефа Бенцинга під час нацистської окупації України (1941–1944) // Студії з архівної справи та документознавства. – 2007. – Т.15. – С.159–164.

¹²⁰ Себта Т. Крайове управління архівів, бібліотек і музеїв при райхскомісарі України: історичний нарис // Архіви України. – 2009. – №3/4. – С.114–115.

¹²¹ ЦДАВО України. – Ф.3206. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.73–74; Спр.15. – Арк.16.

¹²² Себта Т.М. Оперативний штаб рейхсляйтера Розенберга та його бібліотечна діяльність в Україні: джерелознавчий аналіз // Бібліотеки Києва під час нацистської окупації... – С.128–129, 135–136.

¹²³ Хорошувнова І. Первый год войны... – С.107–108; Києво-Печерська Лавра у часи... – С.239.

У другій половині вересня 1943 р. у ході евакуації німецьких цивільних установ та організацій працівники КУАБМ вивезли з БАН 11 ящиків бібліотечних матеріалів, серед них 2 – із рукописами. Усіх їх після війни було реститовано¹²⁴. Отже ані КУАБМ, ані Й.Бенцинґ, ані Оперативний штаб райхсляйтера А.Розенберґа грамот не вивозили.

У ході вивчення діяльності німецьких організацій та осіб, дотичних до БАН (мали доступ, контроль або здійснювали управління), у поле зору німецько-української дослідницької групи потрапив співробітник зондеркоманди штурмбаннфюрер СС доктор В.Краллерт (1912–1969 рр.)¹²⁵ – австрійський географ, історик, який, найімовірніше, був причетний до вилучення історичних документів¹²⁶. До війни він майже три роки працював у видавничому проєкті «Пам'ятки німецької історії» («Monumenta Germaniae Historica»), де готував до видання грамоти імператорів Священної Римської імперії Фрідріха II й Конрада IV (XIII ст.) – отже розумівся на цінності та значенні документів. Із 1937 р. В.Краллерт служив секретарем у Дослідницькому товаристві Південно-Східної Німеччини (Südostdeutsche Forschungsgemeinschaft) у Відні. Співробітники його у складі зондеркоманди з 1941 р. займалися на окупованих територіях СРСР відбором та вивезенням матеріалів. У цей час В.Краллерт був секретарем оперативної групи «Потсдам», частина якої під керівництвом В.Паульсена працювала в Києві. Відомі випадки, коли В.Краллерт не відправляв за призначенням у Берлін на адресу Географічного відомства МЗС конфісковані в бібліотеках особливо цінні своїм якісним виконанням або історично значимі речі, а «притримував» їх – як уважалося, для СС¹²⁷.

Після розформування зондеркоманди В.Краллерт наприкінці літа 1943 р. очолив групу VI G (Служба науково-методичної розвідки та національної політики під кодовою назвою Імперська фундація з країнознавства) у складі Головного управління імперської безпеки. Тут працювали колишні співробітники зондеркоманди. Майже тим самим складом, як і в розформованій оперативній групі «Потсдам» зондеркоманди Кюнсберґа, група VI G виконувала ті ж завдання, що й у перші роки війни, а саме «збереження» на окупованих територіях матеріалів, важливих для вивчення противника. Головне управління імперської безпеки здійснювало загальне керівництво групою, а важливі матеріали продовжувало отримувати Географічне відомство МЗС. За дорученням В.Краллерта, восени 1943 р. Ю. фон Ген здійснив

¹²⁴ Кур-Корольов К., Кухер К., Себта Т., Сінкевич Н. Трофеї війни... – С.46–47.

¹²⁵ Вільфрід Краллерт (Wilfried Krallert) народився у Відні, закінчив Віденський університет, де студював географію, історію й мистецтвознавство. У 1935 р. захистив дисертацію в Австрійському інституті історії (Österreichisches Institut für Geschichtsforschung). Член НСДАП і СС із 1933 р. Докл. див.: Mack K. In memoriam Wilfried Krallert // Mitteilungen der Südosteuropa-Gesellschaft. – №1/2. – 1969. – S.28–29; Plaschka R.G. Wilfried Krallert // Österreichische Osthefte. – №3. – 1969. – S.179–182; Fahlbusch M. Wilfried Krallert (1912–1969): Ein Geograf und Historiker im Dienst der SS // Österreichische Historiker 1900–1945: Lebensläufe und Karrieren in Österreich, Deutschland und der Tschechoslowakei in wissenschaftsgeschichtlichen Portraits / Hrsg. K.Hruza. – Wien, 2008. – S.793–836.

¹²⁶ Кур-Корольов К., Кухер К., Себта Т., Сінкевич Н. Трофеї війни... – С.47–48.

¹²⁷ Там само. – С.46.

останню поїздку в Київ (28 жовтня – 5 листопада), після чого вихвалявся, що вивіз звідти 17 вагонів матеріалів¹²⁸. Це була література з бібліотек Київського політехнічного інституту (близько 50 тис. прим.), Інституту геології АН УРСР (майже 15 тис. прим.)¹²⁹.

Із 1944 р. В.Краллерту підпорядковувалися різні науково-дослідні установи, такі, як Інститут Ванзее, Німецький інститут закордонних студій у Штутгарті, Інститут Сходу в Тюбінгені. На підставі цього можна зробити висновок, що вивезені матеріали розподілялися між згаданими інституціями або безпосередньо залишалися в розпорядженні Імперської фундації з країнознавства. У 1944 р. В.Краллерт переніс своє відомство разом з усіма матеріалами до Санкт-Ламбрехта (Штаермарк, Австрія). Тут вони потрапили до британських союзників, після чого їх слід загубився¹³⁰. У повоєнний час (1952–1953 рр.) відомий факт продажу В.Краллертом за добру винагороду близько 1400 географічних карт Товариству з вивчення історії Східної Європи, попереднику нинішнього Інституту історії та регіональних студій Східної Європи в Тюбінгені¹³¹, директор якого В.Маркерт у 1958 р. придбав грамоту, що її нижче публікуємо. Це дозволяє висунути гіпотезу, що після війни В.Краллерт приватно розпродував залишки зібрань, сформованих у місцях своєї колишньої служби. Хоча, не виключено, що грамота могла потрапити в Тюбінген з інших «приватних фондів». Утім факт виявлення наприкінці війни американським солдатом у Відні іншої грамоти Петра I 1700 р., вилученої з БАН¹³², посилює підозру саме щодо В.Краллерта. Упродовж воєнних років він не втрачав зв'язок із містом, де народився, мешкав, працював та мав багато контактів як у колах СС, членом якої він був, так і серед науковців.

Яка ж доля інших 24 грамот, що походили з ризниці Києво-Софійського собору, і тепер відсутні в Інституті рукопису НБУВ? Тут варто згадати масштабну умисну пожежу 24–26 травня 1964 р. в тодішній Державній публічній бібліотеці АН УРСР (нині НБУВ) по вул. Володимирській, 58а¹³³, що могла призвести до загибелі частини грамот, якщо вони не були викрадені ще під час війни. Це припущення відразу спростовують офіційні дані, що найбільше постраждав український фонд. Його майже весь знищив вогонь – згоріло приблизно 600 тис. книг і рукописів¹³⁴. Відділ рукописів удалося врятувати¹³⁵. Наявність на сьогодні в Інституті рукопису НБУВ 6 грамот із колишньої ризниці Софійського собору (див. табл.) робить припущення про загибель решти документів унаслідок пожежі малоімовірним.

¹²⁸ Bundesarchiv. – R-58. – 304.

¹²⁹ Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen. – Geschichtsarchiv. – F. 86/3 «Stasi-Dokumentensammlung». – VI-d. – №1.

¹³⁰ Кур-Корольов К., Кухер К., Себта Т., Сінкевич Н. Трофеї війни... – С.47.

¹³¹ Там само. – С.40, 48.

¹³² Музичук О.В. Нове надходження.. – С.77–78.

¹³³ Білокінь С. Пожежі Київської публічної бібліотеки АН УРСР 1964 та 1968 років [Електронний ресурс]: <http://www.s-bilokin.name/Bio/Memoirs/LibraryFire.html>

¹³⁴ Значна пожежа 1964 року [Електронний ресурс]: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Пожежа_в_Державній_публічній_бібліотеці_АН_УРСР_\(1964\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Пожежа_в_Державній_публічній_бібліотеці_АН_УРСР_(1964))

¹³⁵ Білокінь С. Пожежі Київської публічної бібліотеки...

Наведені вище факти дозволяють зробити висновок, що як 2 грамоти Петра I 1708 й 1700 рр., викрадені з Бібліотеки АН УРСР під час гітлерівської окупації Києва, найімовірніше, службовцями зондеркоманди Кюнсберга (1941 р.), так і 24 грамоти, які за своїм походженням (ризниця Києво-Софійського собору) зберігалися разом, також могли бути викрадені ними ж. Детальне вивчення діяльності зондеркоманди в Києві, особистих контактів її колишніх співробітників під час та особливо після війни, зокрема В.Краллерта, може пролити світло на долю зниклих документів і допомогти в їх пошуках.

Нижче подаємо* підтверджувальну грамоту Петра I від 14 вересня 1708 р. (Москва) Йоасафові (Кроковському) щодо поставлення його на Київську митрополію. Виносні літери й титла внесено в рядок і розкрито у квадратних дужках, пунктуацію документа наближено до сучасної.

[Божією] поспѣшествующою м[и]л[ос]тію мы пресветлѣ[и]шій и державеѣшій великіи Г[осу]д[а]рь Ц[а]рь і великіи кн[я]зь Петрѣ Алеѣевичь, всеа Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержецѣ Московскіи, Киевскіи, Владимирскіи, Новгородскіи, Ц[а]рь Казанскіи, Ц[а]р. Астраханскіи, Ц[а]рь Сибирскіи, Г[осу]д[а]рь Псковскіи і Великіи кн[я]зь Смоленскіи, Тверскіи, Югорскіи, Пермскіи. Вятцкіи, Болгарскіи і иныхъ, Г[осу]д[а]рь і великіи кн[я]зь Новагорода низовскіе земли, Чернигоскіи¹³⁶, Резанскіи, Ростовскіи, Ярославскіи, Бѣлвозерскіи, Удорскіи, Обдорскіи, Кондинскіи і все Сѣверныя страны повелитель і Г[осу]д[а]рь, Іверскіе земли, Карталинскихъ и Грузинскихъ ц[а]рей и Кабардинскіе земли Черкасскихъ и Горскихъ князей, і иныхъ многихъ Г[осу]д[а]рствъ и земель Восточныхъ и Западныхъ и Сѣверныхъ О[т]чичь и дѣдичь и наслѣдникъ и Г[осу]д[а]рь і обладатель. Н[а]ше ц[а]рское величество, поборая во св[я]томѣ благочестіи, и любя бла[а]гольшіе св[я]тыхъ ц[е]рквей Б[о]жїихъ, умножая славу егѡ св[я]тую, дабы повсюду якѡ с[о]лнцеси-яла, пожаловали н[а]шего ц[а]рского величества Б[о]гомолца Превсв[я]щеннаго Івасафа Кроковскагѡ, Киевскаго и Галицкагѡ и Малыя Росіи ми[т]рополита. Вѣлѣи ему дати сію н[а]шу ц[а]рского величества жалованную грамоту для тогѡ. В н[ы]нѣшнемъ А[в]г[у]ст[а] [1708] году ге[н]варя Ө [19] дня по н[а]шему Великому Г[осу]д[а]ря н[а]шего ц[а]рского величества имянному указу веленѡ Печерскіе Лавры архимандрита еѡв Івасафа Кроковскаго для посвященія в митрополиты о[т]пуститъ к Москве и о томѣ послана н[а]ша ц[а]рского величества грамота к под[д]анному нашему Войска Запорожского вбоихъ сторонѣ Днепра и гетману и славнаго чина св[я]таго а[ос]т[о]ла Андрея кавалеру к Ивану Степановичю Мазепе. И апрѣля въ Ө [19] н[ы]нешняго [ж] [А]вг[у]ст[а] [1708] года к намѣ великому Г[осу]д[а]рю и н[а]шему ц[а]рскому величеству писалъ онѣ под[д]анной н[а]ш гетманѣ и кавалерѣ Иванѣ Степановичѣ, когда[ж] н[а]ше ц[а]рское величество в незабвеннѡй имѣя памяти вдовствующую

* Публікацію підготувала Н.Сінкевич.

¹³⁶ Так у тексті.

бе[з] свойственнаго себѣ пастыря ц[е]рковъ Малоросійскую первее по древнимъ ихъ нравамъ волнымъ совѣтомъ избрати на пр[ес]т[о]ль митрополіи Київскія нового пастыря повѣлили, чтѣ согласнѣ воле и по велѣнію насъ великогѣ Г[осу]д[а]ря и н[а]ше[г]в] ц[а]рскогѣ величества совершилося. И всеч[ес]тнѣ о[те]цѣ Івасафѣ Кроковскій архіандрит св[я]тѣя великія чудотворнѣя Лавры печерскія Київскія волными голосами о[т] духовнаго и мирскаго чина в митрополиты и архіпастыри малоросіискія ц[е]ркве избранъ и нареченъ мужъ словомъ и дѣломъ, такъ высокогѣ в ц[е]ркви Б[о]жій правленія архіерейскаго достоинъ. И воспріялъ себѣ тутъ в насѣ царствующій великіи гра[д] Москву ради воспріятія осв[я]щенія в чинъ архіерейскій. О котѣромъ новообранномъ архіпастыре внѣ гетманъ и кавалеръ Іванъ Степановичъ со всѣмъ войскомъ Запорожскимъ и народомъ малоросіискимъ собственное прошеніе намъ великому Г[осу]д[а]рю и н[а]шему ц[а]р[с]кому величеству приносилъ, дабы оныи Івасафѣ Кроковскій архіандрит печерскій в чинъ архіерейскій митрополіи Київскій произведенъ и рукоположенъ и на пр[ес]т[о]л свои в Киевъ отпущенъ былъ. И в н[ы]нѣшнемъ же [А]ШИ [1708] году м[е]сяца августа еі [15] дня Б[о]жіею поспѣшествующею м[и]л[ос]т[и]ю по прібытіи тогѣ Івасафа Кроковскаго архіандрита св[я]тѣя великія чудотворнѣя Лавры печерскія кievскія в н[а]шемъ ц[а]рствующемъ величемъ граде Москвѣ в соборной і ап[ос]т[ол]ской ц[е]ркви Пр[ес]в[я]тѣя Вл[адычи]цы н[а]шея Б[огороди]цы и пр[ис]но Д[е]вы Маріи честнаго и славнаго Ея Успенія, в небытности св[я]тѣйшаго патріарха Моско[в]скаго, б[о]гомолцы н[а]шеми пресв[я]щенными митрополиты Стефаномъ Резанскимъ и Муромским, Димитріемъ Ростовскимъ и Ярославскимъ, Ефремомъ Суждалскимъ и Юрьевскимъ¹³⁷, Калистомъ архіепископомъ Тверскимъ и Кашинскимъ, Антоніемъ архіепископомъ Коломенскимъ и Коширскимъ посв[я]щеніе и рукоположеніе на пр[ес]т[ол] Київскій онъ архіандритъ воспріялъ. И билъ челомъ намъ великому Г[осу]д[а]рю и н[а]шему ц[а]р[с]кому величеству онъ б[о]гомолецъ н[а]ш пресв[я]щенныи Івасафѣ митрополитъ Київскійи Галицкійи Малыя Росіи, чтѣ б[о] мы великіи Г[осу]д[а]рь н[а]ше ц[а]р[с]кое величество пожаловали его велѣли в по[д]твержденіе прежнихъ н[а]шихъ ц[а]р[с]каго величества жалованныхъ грамотъ, каковы даны бывшимъ митрополитомъ Київскимъ на утвержденіе тѣй Київскои епархіи, и д[у]ховныхъ правъ и чиновъ дать ему б[о]гомолцу н[а]шему Н[а]шу ц[а]р[с]каго величества жалованную утверждающую грамоту. И мы пресветлѣйшіи державнѣйшіи великія Г[осу]д[а]рь ц[а]рь і великіи кн[яз]ь Петръ Алеѣевичъ всеа Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержецъ и многихъ г[осу]д[а]рствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ о[т]чичъ и дѣдичъ и наслѣдникъ и Г[осу]д[а]рь і обладатель, Н[а]ше ц[а]р[с]кое величество евѣ б[о]гомольца н[а]шего пресв[я]щеннаго Івасафа митрополита Київскаго и Галицкаго и Малыя Росіи і впредь по немъ будучихъ митрополитѣвъ Київскихъ пожаловали. В по[д]твержденіе прежнихъ н[а]шихъ ц[а]р[с]каго величества жалованныхъ грамотъ, каковы даны бывшимъ митрополитомъ Київскимъ Гедешну Четвертинскому во РЧД [7194], Варлааму Ясинскому во РЧФ [7199] годѣхъ на утверженіе той Киевскои епархіи прежнихъ духовнаго чина, и прав, сію Н[а]шу ц[а]р[с]каго величества м[и]л[ос]тивую жалованную грамоту дать повелѣли и силою

¹³⁷ У копії початку XIX ст. помилково – «Ігоріевскимъ» (див.: ІР НБУВ. – Ф.ІІ. – Од.зб.2314. – Арк.3 зв.).

сей Н[а]шей ц[а]р[с]когw величества грамоты по Н[а]шему ц[а]р[с]кого величества самодержавнѣйшему повѣленію ту Киевскую митрополию и превсв[я]щенныхъ Кіевскихъ митрополитовъ, сегw настоящего і впредь будущихъ укрепляемъ и утверждаемъ. И впредь превсв[я]щенныхъ митрополитовъ Кіевскихъ и ту митрополию Киевскую при помощи Б[о]жіи за представіте[л]ство[м] Пресв[я]тыя Б[о]городицы в токомъ [же] соблюденіи и охраненіи имѣти хоцемъ, в какомъ она была до сегw времени, Н[а]шей г[о]сударской м[и]л[о]сти междо великоросійскими митрополіями першоначною митрополією по[д] бл[а]гословеніемъ св[я]тѣйшихъ і всеблаженнѣйшихъ Московскихъ і Всеа Росіи и всѣхъ сѣверныхъ странъ патріарховъ, какъ в ц[е]рковныхъ православныхъ греческого бл[а]гочестія догматахъ, такъ и в митрополічей чести. И во исправленіи д[у]ховна[го] чина и ц[е]рковнаго начала, и в сохраненіи правъ и поведеней обыкльхъ, какъ о томъ писано в прежнихъ Н[а]шихъ ц[а]р[с]когw величества жалованны[х] грамота[х] прошлыхъ о[т] создания мира ЗРЧД [7194] и ЗРЧФ [7199] годовъ, каковы даны Кіевскимъ митрополітомъ Гедевну Четвертинскому і Варлааму Ясинскому, о содержаніи твѣй Кіевской епархіи правъ и обычаевъ, кромѣ превсв[я]щеннагw Іванна Маѣимовича архіепископа Черниговского і впредь по не[м] будучи[х] архіепископовъ Черниговскихъ и св[я]тыя великія чудотворныя Кіево Печерскіе Лавры, б[о]голюбнаго архімандрита и братіи, какъ та Черниговская епархія і Печерская Лавра суть в себе со всѣми подлежащими к нимъ присудами, понеже по нашимъ ц[а]р[с]кого величества жалованнымъ граматамъ да[н]нымъимъ архіепископу и архімандриту прошлыхъ РЧЕ [7195] и РЧС [7196] годовъ укрѣплено и утверждено по прежнимъ бл[а]гословеннымъ свѣтѣйшихъ вселенскихъ Костянтинопольскихъ патріарховъ граматамъ, быть имъ по[д] благословеніемъ і паствою св[я]тѣйшихъ і всебл[а]женнейшихъ патріарховъ Московскихъ вѣчно и неотступно, не о[т]лучаяся по[д]бл[а]гословеніе і разсужденіе к иннымъ епархіямъ і Кіевской митрополіи, понеже она, какъ Черниговская епархія, такъ і св[я]тая Великая Кіево Печерская Лавра, древняя ставропигія, никогда ничемъ Кіевскw митрополіи не належали. І в жалованной н[а]шей ц[а]р[с]кого величества грамоте бывшему превсв[я]щенному Гедевну Четвертинскому митрополиту Кіевскому в прошломъ во РЧД [7194] году написаны оныя в присудствіи, потому что тогда Черниговской архіепископ і КіевоПечерскіе Лавры архімандритъ челобитья своего великому Г[о]суд[а]рю н[а]шему ц[а]р[с]кому Величеству не доносили і св[я]тѣйшихъ вселенскихъ патріарховъ бл[а]гословенныхъ грамотъ, которыми та Черниговская епархія і Печерская Лавра wt Кіевскіе митрополіи определены і по[д] бл[а]гословеніе св[я]тѣйшихъ патріарховъ Московскихъ вручены, необъявили. А чтw пре[ж]де сегw по листу Девнісія Балабана Митрополита Кіевского к твѣй Черниговской епархіи приписаны были впрісудствіе Кіевской митрополіи протопопіи Глуховская, Конотопская і Борзненская і в жалованной грамоте именованы і тѣмъ протопопіямъ по челобитью бывшаго Варлаама митрополита Кіевского указали мы Великій г[о]суд[а]рь н[а]ше ц[а]рское величество быть по прежнему, какъ изстари бывало при митрополіи Кіевской, а Черниговской епархіи впредь имъ не быть, потому чтw і прежде сегw оныя к твѣй епархи[и] належали, а Деонісій митрополитъ написалъ ихъ в листу своему мимо древняго поведенія. Да і Переяславскому епископу н[ы]нѣ будучему Захарію Корниловичю і иннымъ, которые в томъ Переяславле буду[т] і всей твѣй епархіи Переяславской указали мы Великій г[о]суд[а]рь н[а]ше

ц[а]рское величество быть в прису[д]ствіи его преосвященного Іwасафа Кроковсого митрополита Кіевскаго и Галицкаго и Малья Росіи по прежнему, для тогw, чтw посв[я]щенъ то[й] Переяславской епископ Захарій Корнилович вышешепомнутаымъ преосвяще[н]нымъ митрополитомъ Кіевскимъ Варлаамомъ Ясінскимъ і та Переяславская епархія в прису[д]ствіи еге была же. И сею н[а]шею ц[а]рского величества жалованною грамотою мы Великій г[осу]д[а]рь н[а]ше ц[а]рское величество, еww преwсв[я]щеннагw Іwасафа митрополита м[и]л[ос]тиво о[б]надеживае[м] и утве[р]ждаемъ неподвижимо. И быти ему преwсв[я]щенному митрополиту на н[а]шу г[осу]д[а]рскую м[и]л[ос]ть во все[м] надежну. А ему б[о]г[о]wмолцу н[а]шему преwсв[я]щенному Іwасафу митрополиту Кіевскому и Галицкому и Малья Росіи и по немъ будучимъ митрополитомъ Кіевскимъ со всѣмъ причто[м] духовны[м] Малоросійского народу, быти впре[д] по[д] бл[а]г[о]wсловеніемъ и послушаніемъ св[я]тѣйшагw и всѣблаженнѣйшагw Московскаго і все Росіи і всѣхъ сѣверны[х] стра[н] патріа[р]ха на вѣки нео[т]ступно по своему обѣщанію, каково внѣ учинилъ с по[д]писаніемъ руки своея при возведеніи своемъ на пр[е]с[в]ѣтлѣ Кіевскіи в митрополиты в соборной и ап[ос]т[ол]скѣй ц[е]ркви пресв[я]тыя Вл[ад]ч[и]цы н[а]шея Б[огороди]цы честнаго и славнаго ея Успенія, не отлучаяся по[д] бл[а]г[о]wсловеніе и ра[з]сужденіе св[я]тѣйшихъ вселенскихъ патріа[р]ховъ. И б[о]г[о]wмолцу н[а]шему преwсв[я]щенному Іwасафу митрополиту Кіевскому и Галицко[му] и Малья Росіи то[й]¹³⁸ Кіевско[й] епархіи причту чина д[у]ховнаго власте[м] и по[д]властіюсущи[м] видя к себѣ сію н[а]шу велико[го] г[осу]д[а]ря н[а]шего ц[а]р[с]кого величества м[и]л[ос]ть и жалова[н]іе, на[м] велико[му] г[осу]д[а]рю н[а]шему ц[а]р[с]кому величеству обещаніе свое испо[л]ня[ть] твердо і непоколебимо. А н[а]ша велико[го] г[осу]д[а]ря н[а]шего ц[а]р[с]кого величества м[и]л[ос]ть о[т] ни[х] о[т]емлема не буде[т]. А особно да имѣ[т] преwсв[я]щенны[й] Іwаса[ф] митрополи[т] бодроопасное и неусыпное свое jako пастырь добры[й] о ц[е]ркви православно[й] восточно[й] Малороско[й] попеченіе. И из ыны[х] стра[н] о[т] уніятовъ і вѣры н[а]шей православної св[я]та[го] греческа[го] бл[а]гочестія противниковъ осторожность и опасеніе да не вкраду[т]ся jako волцкы по хищенію во Хр[ис]тово словесное стадw. Також де и о мирно[м] состояніи бл[а]гополучнаго ц[а]рствования н[а]шего и наслѣдниковъ н[а]шихъ і оукрѣпленіи и тишинѣ г[осу]д[а]рствъ н[а]шихъ о[т] злочестивы[х] агаря[н] и о[т] ины[х] супостато[в] н[а]шихъ да моли[т] пребл[а]га[го] в Тр[ои]це славима[го] Б[о]га, что[б] м[и]л[ос]тиво укрѣпи[л] и сохрани[л] повѣренныя и врученныя на[м] дѣдичныя г[осу]д[а]рства н[а]ши.

Писана сія н[а]ша ц[а]р[с]кого величества жалованная грамота г[осу]д[а]рствія н[а]ше[го] во д[в]оре в ц[а]рствующе[м] гра[де] Москвѣ лѣта о[т] со[з]данія мира ЗСЗІ [7217], а о[т] Р[о]жд[е]ства Хр[ис]та Сп[а]сителя н[а]шего АФІ [1708]¹³⁹ м[е]сяца сентября ДІ [14] дня г[осу]д[а]рстванія н[а]ше[го] КЗ [26].

Оригінал, пергамент, перо, чорне чорнило. Universitätsarchiv Tübingen

Опубл.: Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского собора и Киевской иерархии. – К., 1825. – Отд.2. – С.175–180

¹³⁸ Виокремлений фрагмент у публікації Є.Болховітінова пропущено (див.: Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского... – С.179).

¹³⁹ Є.Болховітінов помилково датував грамоту 1709-м роком (див.: Там же. – С.180).

REFERENCES

1. Bilokin', S. Pozhezhi Kyivs'koi publichnoi biblioteky AN URSR 1964 ta 1968 roktiv Retrieved from <http://www.s-bilokin.name/Bio/Memoirs/LibraryFire.html> [in Ukrainian].
2. Dubrovina, L.A., Malolietova, N.I. (ed.) (2004). Biblioteky Kyieva pid chas natsysts'koi okupatsii (1941–1943). Doslidzhennia. Anotovanyi pokazhchyk. Publikatsii dokumentiv. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Dubrovina, L., Malolietova, N. (2004). Biblioteky m. Kyieva v period natsysts'koi okupatsii (1941–1943): zahal'ni napriamy polityky ta diial'nist' okupatsiinykh ustanov. Dubrovina, L.A., Malolietova, N.I. (ed.). (2004). Biblioteky Kyieva pid chas natsysts'koi okupatsii (1941–1943). Doslidzhennia. Anotovanyi pokazhchyk. Publikatsii dokumentiv. Kyiv. (64–65). [in Ukrainian].
4. Dubrovina, L.A., Onyshchenko, O.S. (2003). Istoriia natsional'noi biblioteky Ukrainy imeni V.I.Vernads'koho 1941–1964. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Fahlbusch, M. (2008). Wilfried Krallert (1912–1969). Ein Geograf und Historiker im Dienst der SS. Hruza, K. (Hrsg.). *Österreichische Historiker 1900–1945: Lebensläufe und Karrieren in Österreich, Deutschland und der Tschechoslowakei in wissenschaftsgeschichtlichen Portraits*. Wien. (793–836). [in German].
6. Hartung, U. (1997). Raubzüge in der Sowjetunion: Das Sonderkommando Künsberg 1941–1943. Bremen: Edition Temen. [in German].
7. Hartung, U. (2000). Verschleppt und verschollen. Eine Dokumentation deutscher, sowjetischer und amerikanischer Akten zum NS-Kunstraub in der Sowjetunion (1941–1948). Bremen: Edition Temen. (170). [in German].
8. Heuß, A. (1997). Die «Beuteorganisation» des Auswärtigen Amtes: Das Sonderkommando Künsberg und der Kulturgutraub in der Sowjetunion. *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*. (Heft 4, 535–556). [in German].
9. Khoroshunova, I. (2001). Pervyi god voiny. Kievskie zapiski. *Iegupets*. (Vol.9, 3–78). [in Russian].
10. Kucher, K., Kuhr-Korolev, C., Sebta, T., Sinkevych N. (2016). Kriegsbeute in Tübingen: Eine Urkunde Peters des Großen, Seilschaften der Osteuropaforscher und die Restitution. *Osteuropa*. (№11/12, 149–167). [in German].
11. Kucher, K., Kuhr-Korolev, C., Sebta, T., Sinkevych N. (2017). Trofei viiny: istoriia vyvezenoi z Kyieva hramoty Petra I ta nimetski studii Skhidnoi Yevropy do i pislia 1945 r. *Bibliotechnyi visnyk*. (Vol.1, 39–54). [in Ukrainian].
12. Lastovskij, V.V. (2011). Ioasaf [Krokovskij]. *Pravoslavnaya entsyklopediya*. Moskva. (T.25, 194–196). [in Russian].
13. Lurie, V.M. (igumen Grigorij). (2009). Russkoe pravoslavie mezhdru Kievom i Moskvoi. Ocherk istorii russkoj pravoslavnoj traditsii mezhdru XV i XX vekami. Moskva: Tri kvadrata. [in Russian].
14. Mack, K. (1969). In memoriam Wilfried Krallert. *Mitteilungen der Südosteuropa-Gesellschaft*. (№1/2, 28–29). [in German].
15. Malolietova, N.I. (2007). Diial'nist' nimets'koho bibliotekaria ta knyhoznavtsia Iozefa Bentsinga pid chas natsysts'koi okupatsii Ukrainy (1941–1944). *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. (Vol.15, 159–164). [in Ukrainian].
16. Matviishyn, Ya. (2014). Idei Kopernyka v Ukraini. *Ukrains'ke nebo: Studii nad istoriieiu astronomii v Ukraini*. L'viv. (400–402). [in Ukrainian].
17. Muzychuk, O.V. (1995). Nove nadkhodzhennia v TcDIAK Ukrainy. *Arkhivy Ukrainy*. (Vol.1/3, 77–78). [in Ukrainian].
18. Nikitenko, N. (2015). Baroko Sofii Kyivs'koi. Kyiv. [in Ukrainian].
19. Nikitenko, N.M. (2007). Holovnyi ikonostas Sofii Kyivskoi yak istoryko-kul'turnyi fenomen. *Pamiatky Ukrainy*. (Vol.1, 32–34). [in Ukrainian].
20. Pavlenko, S. (2005). Ivan Mazepa yak budivnychi ukrains'koi kul'tury. Kyiv. [in Ukrainian].

21. Plaschka, R.G. (1969). Wilfried Krallert. *Österreichische Osthefte*. (№3, 179–182). [in German].
22. Polons'ka-Vasylenko, N. (1966). Ukrains'ka pravoslavna tserkva pislia Pereiaslavs'koi uhody. *Relihiia v zhytti ukrains'koho narodu*. München. Rym. Praha. (149–156). [in Ukrainian].
23. Rudiuk, D., Klos, V. (2013). Kyievo-Mykhailivs'kyi Zolotoverkhyi monastyr. Kyiv. [in Ukrainian].
24. Sebta, T., Kachan, R. (ed.). (2016). Kyievo-Pechers'ka Lavra u chasy Druhoi svitovoi viiny: Doslidzhennia. Dokumenty. Kyiv. [in Ukrainian].
25. Sebta, T. (2009). Kraiove upravlinnia arkhiviv, bibliotek i muzeiv pry raikhskomisari Ukrainy: istorychni narys. *Arkhivy Ukrainy*. (Vol.3/4, 114–115). [in Ukrainian].
26. Sebta, T. (2004). Operatyvnyi shtab raikhsliaitera Rozenberha ta yoho bibliotechna diial'nist' v Ukraini: dzhereloznavchyi analiz. *Dubrovina, L.A., Malolietova, N.I.* (ed.). (2004). *Biblioteky Kyieva pid chas natsysts'koi okupatsii (1941–1943). Doslidzhennia. Anotovanyi pokazhchyk. Publikatsii dokumentiv*. Kyiv. (128–136). [in Ukrainian].
27. Shevchenko, O.M. (1994). Pro pidporiadkuvannia Kyivs'koi mytropolii Moskovs'komu Patriarkhatu naprykintsi XVII st. *Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal*. (Vol.1, 54–61). [in Ukrainian].
28. Shelukhin, V. (2014). Astronomiia v mohylians'kii akademichnii tradytsii XVII–XVIII st.: vid ezoteryko-synkretichnoi do ratsional'no-empyrychnoi modeli myslennia. *Ukrains'ke nebo: Studii nad istoriieiu astronomii v Ukraini*. L'viv. (436–454). [in Ukrainian].
29. Vovk, O.V. (2010). Konstytutsiia Pylypa Orlyka: oryhinal ta yoho istoriia. *Arkhivy Ukrainy*. (Vol.3/4, 158). [in Ukrainian].

TETIANA SEBTA

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Senior Research Fellow,
Department of the Source Studies of the Modern History of Ukraine,
M.Hrushevskyy Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), sebta@ukr.net

NATALIIA SINKEYVYCH

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Research Fellow,
Research Project «Religious Knowledge in the Early-Modern Europe (800–1800)»
(Tübingen, Germany), nsinkevych7@gmail.com

**THE CONFIRM CHARTER OF PETER I 1708
CONCERNING THE ELECTIONS OF YOASAF (KROKOVSKYI)
AS METROPOLITAN OF KYIV:
HISTORY, PROVENIENCE AND PUBLICATION**

The article deals with the history of provenience of a charter issued by Peter I. The charter of 1708 confirms Yoasaf (Krokovskyy) as metropolitan of Kyiv, and it was taken from Kyiv during the World War II. Since 1958 the charter has been in possession of the Eberhard Karls University of Tübingen (Germany). The provenience of this charter as well other charters, stored in the sacristy of St. Sophia-Cathedral of Kyiv, and its fate after the war are researched. The full and proved text of the charter is published for the first time. Peter I charter of 1708 was the last royal charter for the freely elected Metropolitan of Kyiv, Yoasaf (Krokovskyy). It confirmed the rights and privileges granted previously to the Metropolitan Hedeon (Chetvertynskyy, 1686) and Varlaam (Yasynskyy, 1691), and also ratified the status of the Kyiv Metropolita as the “first”

among all Metropolia belonging to the Moscow Patriarchate. The canonical territory of the Kyiv Metropolitan, however, was considerably reduced in comparison with 1686. The Archbishopric of Chernihiv and the Kyiv-Pechersk Monastery were out of the jurisdiction of the Metropolitan; in his power remained the Kyiv and the Pereiaslav dioceses, as well as the Hlukhiv, Borzna and Konotop protopopias previously belonging to Chernihiv diocese. The charter was stored in the sacristy of the Kyiv-Sofia Cathedral till 1922, when the library of the Kyiv-Sofia Cathedral, where it was already with the others charters from the sacristy, was transferred to the All-Ukrainian Academy of Sciences; in 1931, the manuscripts of the Kyiv-Sofia Library were transferred to the Department of Manuscripts of the National Library of Ukraine (now the V. Vernadskyi National Library of Ukraine). In October 1941 it was withdrawn from there most likely by the Sonderkommando Künsberg along with at least 24 other documents from the sacristy of the St. Sophia Cathedral; the storage place of most of them remains unknown till nowadays.

Keywords: *confirm charter, Peter I, Yoasaf (Krokovskyi), Kyiv Metropolis, provenience, Saint Sophia Cathedral, cultural values.*